

prikazani v novi luči in kontekstu, zato je kakovost dela zagotovo tudi novo osmišljanje poteka zgodovinskih tokov skozi prizmo vloge diplomacije. Ključna odlika monografije pa je v kronološkem sosledju razvoja (gospodarske) diplomacije, ki je prvič zbran na enem mestu, in kar je še pomembnejše, prvič zapisan v slovenskem jeziku. S tem je bralcu poleg pregleda tematike omogočeno tudi dovolj navdiha za nadaljnje raziskovanje in proučevanje. Knjigo še dodatno izpopolnjuje avtorjeva analiza slovenske diplomatske dejavnosti od začetkov osamosvojitve, pri čemer bralcu prikazuje pogosto prezrto vlogo gospodarske diplomacije, ki je med osamosvojitvijo in iskanjem mednarodnega priznanja igrala precejšnjo vlogo. Kljub nekaterim manjšim pomanjkljivostim (kot je npr. prevelika izčrpnost) je knjiga tudi zaradi stila pisanja zelo berljiva. Metaforični izrazi so izbrani kontekstualno, a bi bralca znali presenetiti, čeprav po drugi strani niso tako številni, da bi ga pri branju motili. Avtor bi na nekaterih mestih lahko še bolj poglobljeno analiziral izbrane dogodke in čas, v katerem so potekali, kar bi bilo dobro v morebitni dopoljnjeni izdaji monografije dodati.

Monografija *Zgodovina (gospodarske) diplomacije* hrabro in *lege artis* sledi zastavljenim ciljem. Poleg že omenjenih odlik je treba poudariti tudi časovni okvir obravnavane diplomatske zgodovine, saj avtor ne začne v 14. stoletju (kot večina ostalih), ko je bila diplomacija institucionalizirana, temveč že v starem veku.

Knjiga je tako (poleg znanega Potemkinovega prevoda) prvo delo v slovenščini, ki se tako loteva zgodovine diplomacije. Glede na njen razgibani stil pa ni primerna zgolj za znanstveno, temveč tudi za (širšo) zainteresirano javnost.

Maruša PUŠNIK
Fakulteta za družbene vede,
Univerza v Ljubljani

Philip Lee in Pradip N. Thomas (ur.)
**Public memory, public media,
and the politics of justice**
Palgrave Macmillan, Basingstoke in
New York 2012, 220 strani,
(ISBN 978-0-230-35406-7)

Ko smo ob izjemnem porastu izdanih knjig in člankov o kolektivnem spominu in medijskem upravljanju s preteklostjo v akademski srenji nemara pomislili, da so te teme že izčrpane in dokaj podrobno popisane, sta urednika knjige *Public memory, public media, and the politics of justice* odkrila še eno področno nišo, v okviru katere je mogoče misliti preplet kolektivnega spomina in medijev v sodobni družbi, in sicer z vidika človekovih, državljskih in komunikacijskih pravic. Tako namreč pravicah temelječ pristop k proučevanju kolektivnega spomina, ki se dandanašnji oblikuje predvsem pod vplivom medijev v javni sferi oziroma v infosferi, imenujeta urednika knjige. Pravita, da gre za »pravico do spominjanja« (str. 7). Nedvomno je proučevanje kolektivnega spomina

v zadnjih letih postalo nadvse modno področje v okviru družboslovne in humanistične misli. Zgodovinarji, sociologi, komunikologi, kulturologi, politologi, antropologi, arheologi, etnologi, psihologi, jezikoslovci pa tudi filozofi so v svojih raziskovalnih naporih z zelo raznolikih disciplinarnih perspektiv poskusili zaobjeti človeka in družbo v primežu kolektivnega spomina. Človekov individualni spomin in kolektivni spomin družbe sta bila kot predmeta znanstvenega proučevanja v zadnjih dvajsetih letih revitalizirana celo do te mere, da so odkritja v zvezi z njima redefinirala in revoltirala mnoge teoreme, na katerih so trdno slonele številne znanstvene discipline. Zato ne presenečajo niti hitro naraščajoča produkcija znanstvenih zapisov o kolektivnem spominu, množična organizacija znanstvenih konferenc in sestankov na to temo niti na novo ustanovljeni odseki za proučevanje kolektivnega spomina pri raznih inštitutih in drugih akademskih ustanovah. Kljub vsej tej pestrosti žanrov in dogodkov, povezanih s proučevanjem kolektivnega spomina, pa vse vsaj do neke mere povezuje skupna točka, in sicer osredotočenost na temačne, težke, tragične, travmatične, v mnogih primerih celo katastrofične dogodke iz preteklosti. Kar je tudi rdeča nit pričujoče knjige. Zato je dandanes v luči hiperprodukcije znanstvenih zapisov o kolektivnem spominu pripomba nekega študenta – ki me je po absolviranem predmetu Mediji in kolektivni spomin izzval z vprašanjem, zakaj so bile na predavanjih izbrane tematike

iz preteklosti tako morbidne in zakaj nismo govorili o več svetlih, optimističnih preteklih dogodkih – še kako znanstveno relevantna.

Odgovor na to vprašanje sem tudi sama pričakovala in iskala pri listanju omenjene knjige. Pobiti in izginuli Perujci v času notranjega oboroženega spopada; izginotja ljudi v obdobju argentinske vojaške diktature med letoma 1976 in 1983; pokoli prebivalcev Vzhodnega Timorja v času indonezijske kolonizacije pod »pokroviteljstvom«
ZDA; apartheid v Južni Afriki; genocid v Ruandi leta 1994; zaslužnjevanje Romov v Evropi s posebnim ozirom na Romunijo; dve vojni v Čečeniji (1994–1996 in od 1999 do danes) za samostojnost in neodvisnost od Rusije; državljanska vojna v Bosni in Hercegovini s pričetkom leta 1992; Karibi in tristo let trgovine s sužnji iz zahodne Afrike v obe Ameriki – so pretekli dogodki, ki jih tematsko pokrivajo posamični članki v zborniku. Vse predstavljene teme so tragične in katastrofične in spomini, ki se spletajo okrog teh preteklih dogodkov, so pogosto povezani z globokimi individualnimi in kolektivnimi travmami. Zakaj se pri proučevanju kolektivnega spomina vsi članki v pričujočem zborniku naslanjajo na težke, pogosto krvave in travmatične dogodke? Avtorji/-ice člankov in oba urednika teh odgovorov ne ponudijo, niti se o tem ne sprašujejo, čeprav bi z vidika izpostavljanja pravice do spominjanja vseh članov družbe (tako žrtev kot agresorjev, tako vodilnih kot podrejenih, tako dominantnih zahodnih kot subalternih subjektov

itd.) in oblikovanja kolektivnega spomina v medijski infosferi, kar urednika izpostavljata v uvodniku, bralci to pričakovali. Knjiga nas na nek način pušča nepotešene in le špekuliramo lahko, da travma in krvavi dogodki najmočneje oblikujejo sodobne družbe in identitete pripadnikov teh družb, zato pa so tudi tako izpostavljeni. Avtorji/-ice člankov sicer implicitno vlečejo te niti med izbranimi preteklimi dogodki in proučevanjem kolektivnega spomina, pogrešam pa več analize pomena teh spominov za sodobne družbe tukaj in zdaj, o katerih avtorji govorijo. Vsi pisci/-ke namreč izhajajo iz predpostavke, da »smo ljudje to, kar se spominjamo« (prim. X).

Urednika v uvodniku zgledno in priročno tudi prek številnih primerov (npr. zalivska vojna) postavita okvire, v katerih se gibljejo vsi članki s konkretnimi študijami primerov. Trdita, da so danes globalni množični mediji tisti, ki oblikujejo skladovnico javnega spomina, saj gre za moč nad tem, kdo bo oblikoval spomine ljudi in družb. To pa pomeni, da se lahko neka verzija preteklosti vzpostavi kot prevladujoča, medtem ko se druge potiska v pozabo. Na tej točki je pohvalno, da knjiga naredi korak naprej, saj odpira novo perspektivo, ko z vidika komunikacijskih pravic ocenjuje sodobno medijsko posredovanje spominov, kjer vse pozicije postavi v enak položaj, saj oživlja tudi zamolčane in prezrte spomine na preteklost. Urednika pri tem razgrneta pregled vseh različnih zakonov, pravilnikov, deklaracij in konvencij,

ki se posredno vežejo na pravico do spominjanja in jo urejajo. Opozarjata, da za razliko od pravice do komuniciranja pravica do spominjanja ni direktno omenjena v nobenem aktu, jo pa ti implicitno evocirajo. Tesno se naslanjata na pomen globalnih medijev in komunikacijskih pravic, saj pravi, da se le v odprtem javnem medijskem prostoru lahko oblikuje javni spomin in pravica do spomina je po njunem mnenju stvar pravičnosti: »Pravica do spomina je lahko zagotovljena prav z utrjevanjem medijev kot javnih servisov, ki delujejo kot psi čuvaji preteklosti in branilci demokratične odgovornosti« (str. 15). Še več, avtorja celo predstavita, da bi takšni javni in odgovorni mediji lahko upravljali s pravičnostjo v družbah, saj po njunem mnenju obstaja inherenten in intrinzičen odnos med spomini in pravičnostjo. Študije primerov, ki so nadalje nanizane v člankih, tako razdeljujejo številne povezave med medijskim upravljanjem s spomini ter javnim zaznavanjem in dojemanjem preteklosti širom po svetu. Vsi avtorji/-ice pa razgrajujejo posamične dele preteklosti s predpostavke a priori dane pravice do spominjanja. Češ, če je javnost celovito obveščena prek javnih medijev o preteklosti in ima dostop do relevantnih informacij o preteklosti, kar lahko omogočijo le javni mediji, je javnost nato tudi motivirana, da pritiska na številna razkritja. Verjamejo, da to lahko pripelje do reforme v družbi in da na njeni osnovi lahko pride do sprave oziroma do konsenza med številnimi stranmi v družbi. Knjiga nas nauči, da je čut za

skupnost, javno dobro tesno povezan s kolektivnim spominom.

Čeprav v knjigi ni navedenega slovenskega primera, pa se bralec ob prebiranju posamičnih študij lahko ves čas spotika ob osrednje razkladnosti slovenske družbe, katerih korenine se vlečejo iz preteklosti (npr. domobranci vs. partizani, levica vs. desnica, jugonostalgiki vs. sovražni neonacistični izbruhi proti privrženecem nekdanje Jugoslavije). Z vidika geografske bližine in polpretekle slovenske preteklosti odcepa od Jugoslavije je za slovenski kontekst pomemben članek K. Erjavec in Z. Volčič, ki se loteva razgradnje vojne v Bosni in Hercegovini z vidika percepcij vojne v očeh novinarjev. Z vidika sorodnih tematik, ki na podobnih osnovah delijo tudi slovensko družbo, pa so priporočljivo branje članki Germana Vargasa o nihanju med javno amnezijo in javnim spominjajem na pobite in izginule Perujce v času notranjega oboroženega spopada, nato še članek Claudie Feld o vizualnih podobah (fotografija, filmi in televizija) izginotja ljudi v obdobju argentinske vojaške diktature med letoma 1976 in 1983 ter članek Anne Marie Reading o javnih diskurzih in digitalizaciji zgodovinskih tekstov o zaslužnjanju Romov v Evropi. Gre za nizanje številnih mikroprimerov, ki kažejo, kaj se dogaja v posamičnih družbah na področju medijskega upravljanja s preteklostjo. Druga odlika, ki jo odpirajo nekateri članki in se je urednika v uvodniku in zaključku na žalost le dotakneta z omembo, pa je pomen novih digitalnih in

družbenih medijev za kolektivno spominjanje. Ti mediji namreč odpirajo prostor pravici do spominjanja in vsem omogočajo delitev informacij o preteklosti.

Pomanjkljivosti knjige se vežejo na nekatere pasti, ki jih avtorji/-ice in urednika ne problematizirajo. Izhajajo namreč s predpostavke pravice do spominjanja in pravijo, da tak pristop vodi do demokratizacije medijev, infosfere in družbe ter da temelji na upravljanju s pravičnostjo. To do neke mere drži, problem, ki se ob tem pojavi in ga članki ter uvodnik spregledajo, pa so pasti relativizacije preteklosti, če izhajamo iz principa svobodnega dostopa do vsakršne preteklosti. Tak pristop na nek način lahko osvobodi sodobne razcepljene družbe zaradi preteklosti, a kar knjiga na tej točki omogočenega obujanja spominov vsem skupinam v družbi spregleda, je to, da lahko vsi spomini in vse verzije preteklosti zasedajo enako interpretativno mesto razlaganja preteklosti. Takšna pot je lahko zelo nevarna, saj na tej točki vse verzije preteklosti kar naenkrat postanejo enako relevantne in v takšni demokratizaciji vsakršnih spominov in verzij preteklosti kar naenkrat na primer tudi agresorske ali sovražne verzije preteklosti postanejo enako relevantne kot spomini in verzije preteklosti žrtev. Na takih osnovah pa, kot vemo, danes pogosto prihaja do ponovnega pisanja zgodovin. Revizionistično zgodovinopisje kar naenkrat na tehtnico postavi strani žrtve in agresorja, ko izhaja s predpostavke, da so vsi spomini enako relevantni. Zagotovo

je, da to ni bil namen knjige, a s takšnimi pristopi seveda lahko zdrsnemo tudi v takšne pasti, da se kar naenkrat obrnejo »slabe-dobre« strani v zgodovini.

Natanko na tej točki se križata hkrati vrednost knjige, ko le-ta poskuša opraviti s preteklostjo in zamolčanimi glasovi, ki so v sodobnih družbah pogosto utišani zaradi različnih razmerij moči, in slabosti oziroma pasti knjige, saj v vročinem zagovarjanju pravice do spominjanja lahko zdrknemo v revizionizem in relativizacijo različnih verzij preteklosti. Ta želja knjige po upravljanju s pravičnostjo v sodobni mediatizirani družbi niti ni naključje, saj je knjiga finančno in epistemološko usidrana v krščanski diskurzivni dispozitiv in je nastala pod okriljem Svetovne zveze za krščansko komuniciranje. Tako lahko razumemo njene motive po demokratizaciji družbe. Zagotovo pa ji lahko očitamo tudi nekoliko zastaran tradicionalen pristop k medijem in demokraciji, ki se v mediatizirani družbi in z vznikom novih medijev, družbenih omrežij in GPS informacijskih-komunikacijskih tehnologij zdi že zastarel in bi ga bilo treba radikalno premisliti. Bolj kot posamičnim člankom, ki te korake naprej že delajo, ga lahko

očitamo urednikoma v uvodni in zaključni besedi. Drug žgoč problem knjige pa je terminološka nedoslednost in različica poimenovanj za opisovanje javnega spomina (public memory). Ko ga opisujejo, avtorji/ice in urednika operirajo z različnimi termini kot s sopomenkami - javni spomin, kulturni spomin, družbeni spomin, socio-kulturni spomin, kolektivni spomin, zgodovinski spomin. Ker ne prihaja do terminološkega pomenjenja na ravni knjige, to v študije spomina vnaša še dodatno zmedo. Priporočljivo bi bilo, da bi urednika s tem počistila v uvodu in pojasnila, zakaj rabijo različne termine kot sopomenke, če so študije kolektivnega spomina vsaj na načelni ravni že dosegle konsenz, kaj vsi ti omenjeni termini pomenijo in kako jih rabiti.

Knjiga je navkljub omenjenim pomanjkljivostim priporočljivo branje, saj odpira nove in sveže vidike k študijam kolektivnega spomina v sodobni mediatizirani družbi. Njena velika vrednost so predvsem številni konkretni nanizani primeri, ki poskušajo opravičiti, zakaj bi naj bila pravica do spominjanja ena izmed temeljnih človekovih in državljanskih pravic in je vsaj toliko pomembna kot pravica do komuniciranja.